

תוכן

9	פתיחה
15	פרק ראשון: קדמות התורה שבעל פה
41	פרק שני: מסורת מסיני או ניתוח עיוני
92	פרק שלישי: מדרש יוצר, מדרש מקיים ואסמכתא
158	פרק רביעי: סתירות בין מדרש ההלכה לפשוטו של מקרא
212	פרק חמישי: שינויים בהלכה שלא בדרך המדרש בתקופת חז"ל
245	פרק שישי: פשוטה של משנה ופרשנותה בגמרא
311	פרק שביעי: שלבים בעריכת הגמרא ומשמעותם
377	פרק שמיני: התמודדות עם שינויים במציאות לאחר חתימת התלמוד
445	אחרית דבר: "נצחוני בני"
463	מפתח נושאים
469	מפתח מקורות

פתיחה

התורה שבעל פה מלווה את עם ישראל לאורך כל שנות קיומו. עוד בטרם ניתנה התורה שבכתב, כבר חיו אבות האומה על פי מערכת של חוקים והוראות. מערכת זו הלכה והתרחבה במשך השנים, בזיקה לתורה שבכתב, ולא חדלה לרגע להתפתח ולהתייחס למציאות המשתנה ולאטגרי הדורות המתחדשים. בכסיסה המרכזי עומדות יצירותיהם המופלאות של חז"ל – מדרשי ההלכה, המשנה, הברייתות והתלמודים – שלומרי התורה באלפיים השנים האחרונות עוסקים בהן, בתוכנן ובמשמעותן.

העיסוק בספרות התורה שבעל פה לדורותיה התמקד בדרך כלל בתוכני הספרים עצמם. רק עיונים מועטים יחסית יוחדו לשאלות היסוד העומדות מאחורי התורה שבעל פה, ומהוות תשתית בסיסית להבנת הדרכים השונות שבהן היא צועדת. בכלל שאלות אלו: מה מתוך העולם הרחב של התורה שבעל פה ניתן במסורת, ומה נוצר מתוך הבנתם האנושית של חכמי התורה; מה היחס בין פשטי המקראות לבין מדרשי ההלכה; האם התורה שעל פה קבועה ומוחלטת, או שמא היא נתונה לשינויים בהתאם למציאות המשתנה; ואם אכן ההלכה עשויה להשתנות – באילו דרכים נעשים השינויים הללו; מהו היחס שבין פשט המשנה לבין הפרשנות הניתנת לה בגמרא; האם יש בתלמוד הבבלי רבדים שונים, ואם כן, מה משמעות הדבר עבור הלומדים; ועוד.

בדורות האחרונים שאלות אלו מעסיקות יותר ויותר לומדים: חלקם מעולם בית המדרש וחלקם מעולם המחקר האקדמי; מהם המזוהים עם

עריכת של הפרשה בתורה איננו ביישומה המעשי, אלא בכנינת "דחש וקבל שברי"⁵¹.

סביר מאוד להניח, שרבי יהודה לא סבר שפשט הפסוק מלמד שקולם של אביו ואמו צריך להיות זהה, ומכאן שגם מראיהם וקומתם, ולכן המסקנה הבלתי-נמנעת היא שבן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות. לפרשנות זו אין אחיזה בפשט, והיא גם תמוהה מצד עצמה: מה ענין התנהגותו של הבן לקולם ולמראם של הוריו? לכן נראה שסדר הדברים הפוך. מסתבר שאף רבי יהודה הוטרד מן השאלה: "וכי מפני שאכל ה' תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין הוא נסקל?"⁵² משום כך שאף רבי יהודה להגיע למסקנה שפרשת בן סורר ומורה אינה מעשית, לא היתה ולא עתידה להיות, ולכן דרש את הפסוקים באופן שהתנאים להוצאתה של פרשה זו לפועל לא יהיו מציאותיים.

זוהי אפוא דוגמה נוספת לדרשה המוציאה את הכתוב מפשוטו משיקולים מוסריים. על פי העיקרון שקבע הראי"ה קוק ניתן לומר, שדרשת המילה "בקולנו" חושפת למעשה את האפשרות לשנות את

אפשרות ודיקלית יותר בהבנת דבריו של רבי שמעון, ולפייה הטענה היא שלא ייתן שהתורה תסבור שבן חייב מיתה בגלל הפרזה באכילה ושתיה, ולכן בתורה נרמזת נאמרה רק כדי לדרוש ולקבל שבר, ולא על מנת שתנהג הלכה למעשה.
51. הגיזיר סולובייצ'יק, איש ההלכה - גלוי ונסתר, ירושלים תשל"ט, עמ' 111. ראו ב"דורות וקבל שברי" כיטוי לתפיסת שאין חשיבות לשאלה אם מדיבור בחלום נעשית או ברעיון עיוני כשלעצמו: "כי מה הוא התברל אם עיר הנידחת, בית המנוגת וכו' סודר וסודה היו או לא היו, עתידים או אינם עתידים להיותו יסוד היסודות וכו' המושגת ההלכות מה לא התוראה למעשה, אלא קביעת חלכה עיונית". ברם ראה שגישה זו, המקצינה את השיטה הבריסקאית עד לניתוק מוחלט בין חלומה הרי"ל לגין יישובו בעולם המעשה, אינה עולה בקנה אחד עם החשיבות שייחסו רח"ל ח"ת על מנת לעשות. משום כך סביר להניח, שהדרשה ששטרה בצורה היא הפסק הלכותי הרעיוני העולים מן הפרשה, גם בלי המשמעות המעשית של ביצוע הדין במידת האפשרות. "פסל עמי ונבל עתיד הוא היה ויהיה רק חלכה עיונית שהתנאים האפשריים בה מנוגת את הנשטות למעשה, ואף על פי כן, או דווקא משום כך, הוא אישר בלום של אכילה ושתיה שחוקיותן היא בגזיר דרוש וקבל שברי". הניסוח בתן ישיב מן הדיאלוג בחיבה למלאכת החינוך של המורים נפדיים רשירי חידש להורים כג, י"ת כיתת אור נחמה וכו' בחיי שם, מפידושו לפני כג, וראו במחש"א באידישי אנדרת על המנהגים.

ההלכה מכפי שעולה מפשט הכתוב ולהתאימה למציאות שהשתנתה עם הזמן, שבה, על פי מושגי המוסר, הוצאת הבן להורג איננה עולה על הדעת. זאת בניגוד לגישה שסברה שיש בהדרכת התורה מסר רלוונטי גם בתקופות מאוחרות יותר, והענישה היא אכן מעשה הגיוני, על פי העיקרון "נדון על שם סופו".

2 שינויים משיקולים מעשיים וחברתיים

גם בסעיף השני כלולים מקרים שהשינוי מפשוטו של מקרא נעשה כדי הסנהדרין תוך שימוש בסמכות שניתנה להם לדרוש את הכתוב. אך שלא בסעיף הראשון, העוסק בשינויים משיקולים מוסריים, כולל הסעיף השני שינויים משיקולים מעשיים וחברתיים. נציין כמה דוגמאות לעיקרון זה:

1. אחד הדיונים החשובים ביותר בנוגע לסתירות שבין פשט הכתוב למדרש ההלכה נוגע לזמן הקרבת קורבן העומר, שיש לו כמובן משמעות מעשית גם לזמנו של חג השבועות. בתורה נאמר שיש להגיד את העומר "ממחרת השבת" (ויקרא כג, יא), ומייד מתחילים לספור שבעה שבועות, עד לחג שמקריבים בו מנחה חדשה: "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהיינה. עד ממחרת השבת השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'" (שם, טו-טז).

על פי פשוטו של מקרא, "שבת" היא היום השביעי, ו"ממחרת השבת" - יום ראשון. פירוש זה מוכח מן הפסוקים המדברים על ספירת שבעה שבועות "עד ממחרת השבת השביעת", דהיינו יום ראשון החל למחרת השבת השביעית. מאחר שספירת העומר אינה צמודה לתאריך בלוח השנה, גם לא ניתן לדעת באיזה תאריך חמשים⁵⁴ משום כך, זמנו של חג השבועות - היום החמישים

54. יש לציין שבחקופה שקדש החדש על פי הראייה, לא היה ניתן לחשב את התאריך המדויק של חג שבועות גם אם תאריך תחילת הספירה היה נתון, שכן זמנו של החג

התורה שבעל פה מעצבת את עולם ההלכה של עם ישראל לאורך אלפי שנים. לומדי התורה שבעל פה ככל הזמנים עוסקים בעיקר בעיון בתכניה של תורה זו בספרות הענפה מימי חז"ל ועד ימינו. בדרך כלל, עיסוק זה אינו מגיע לדין מעמיק בשאלות היסוד של התורה שבעל פה: מהו מקורה של התורה שבעל פה? איזה חלק ממנה עבר במסורת מסיני ומהו החלק שאותו פיתחו החכמים במשך הדורות על פי שכלם והבנתם? מה היחס שבין המדרש לבין פשט הכתובים ומדוע לעתים נראה שיש סתירה ביניהם? מה היחס שבין פשט המשנה לבין הדרך שבה היא מוסברת בגמרא? כיצד התמודדו חכמי ישראל עם השינויים והתמורות שחלו במציאות במשך הדורות ובאיזו מידה השפיעו שינויים אלה על עולם ההלכה?

נצחוני בני עוסק בשאלות אלו ואתרות בתשומת לב, בעומק ובהרחבה, בשפה בהירה ומסודרת. בדומה לספרו "עד היום הזה - שאלות יסוד בלימוד תנ"ך", גם בספר זה עוסק **הרב אמנון בזק** בשאלות מורכבות מתוך פתיחות וכנות ואמונה גדולה בכוחם ובסמכותם של חכמי ישראל לאורך כל הדורות למצוא את הדרך לשימור ערכי התורה שבכתב במציאות המשתנה, תוך איזון בין מסורות לבין תמורות.

נצחוני בני הוא ספר חובה ללומדי התורה שבעל פה המבקשים להתמודד באופן מעמיק וישיר עם שאלות היסוד בלימוד התורה שלהם.

הרב אמנון בזק הוא ר"מ בישיבת הר עציון ומרצה לתנ"ך ולתורה שבעל פה במכללת הרצוג שבגוש עציון. בין ספריו הקודמים: "נקודת פתיחה - עיונים קצרים במשוטה של פרשת השבוע", "מקבילות נפגשות - מקבילות ספרותיות בספר שמואל", "שמואל א - מלך בישראל" ו"שמואל ב - מלכות דוד". על ספרו "עד היום הזה" כתב הרב יונתן זקס: "ספר רב-ערך ביותר, מרשים הן בעומקו הן בהיקפו. המיועד להיות ספר חובה בעולם לימוד התנ"ך בדרגה".

0 3620006403 0
דאטאקוד 362-6403
המחיר: 118 ש"ח

www.ybook.co.il

ידיעות אחרונות • ספרי חמד

ישיבת הר עציון